

TURVALLINEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Lasten turvallisuuden edistäminen Suomen Punaisen Ristin vapaaehtoistoiminnassa

Ohje Suomen Punaisen Ristin vapaaehtoistoiminnan järjestäjille osastoissa, piireissä, keskustoimistossa ja laitoksissa

Teksti: Johanna Andersson / Päivitys keväällä 2020 Tiina Lehtovirta

Kuva: Jukka-Pekka Moilanen

11.6.2015 / Suomen Punaisen Ristin hallitus hyväksynyt päivitetyn version 28.8.2020

Sisältö

Taustaa.....	4
Lähtökohtana ennaltaehkäisy.....	5
Puuttuminen	5
Punaisen Ristin vapaaehtoistehtävät, joihin lakia sovelletaan.....	6
Leirivapaaehtoiset.....	6
Ystävät nuorille asiakkaille.....	6
Lasten ja nuorten ohjaajat.....	7
Verkkovapaaehtoistoiminta.....	7
Rikostaustan selvittäminen käytännössä.....	8
Rikostaustaotteen tilaaminen.....	8
Rikostaustaotteen käsittely.....	9

Taustaa

Suomeen astui 1.5.2014 voimaan uusi laki, joka koskee lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämistä. Lain tavoitteena on taata lapsen henkilökohtainen koskemattomuus vapaaehtoistoiminnassa sekä turvata lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Tavoitteena on myös kunnioittaa vapaaehtoistoimintaan osallistuvien henkilöiden yksityisyyden ja henkilötietojen suojaa. Laki antaa määrätellyissä tilanteissa oikeuden – mutta ei velvollisuutta – rikostaustan selvittämiseen.

Lailla vaikutetaan ensisijaisesti vapaaehtoistoiminnan toiminta- ja keskustelukulttuuriin ongelmiin ennaltaehkäisevästi. Ennaltaehkäisevillä toimenpiteillä vaikutetaan usein tehokkaammin kuin pelkällä rikostaustaotteen tarkistamisella.

Suomen Punainen Risti sitoutuu toiminnassaan lasten turvallisuutta ja koskemattomuutta edistäviin toimintatapoihin. Tämä ohjeistus täydentää Allianssin, Suomen sosiaali- ja terveys ry:n, Taiteen edistämiskeskuksen ja Valtakunnallisen liikunta- ja urheiluorganisaatio ry:n yhteistä, järjestöille tarkoitettua ohjetta "Toimintaohje: Lasten turvallisuutta lisäävät toimintatavat ja vapaaehtoisen rikostaustan selvittäminen" (myöhemmin pelkkä Toimintaohje).

Suomen Punaisen Ristin hallitus on kokouksessaan 29.8.2014 hyväksynyt toimintaohjeen järjestön käyttöön. Toimintaohjetta on päivitetty vuoden 2020 aikana ja Suomen Punaisen Ristin hallitus hyväksyi päivitetyn ohjeen kokouksessaan 28.9.2020.

Suomen Punaisen Ristin osastot, piirit, keskustoimisto ja laitokset sitoutuvat Toimintaohjeeseen sekä sen toimenpiteisiin. Ohje löytyy RedNetistä tai on saatavilla keskus- ja piiritoimistoista (osoite rednet.punainenristi.fi/osastotoimisto).

Lähtökohtana ennaltaehkäisy

Suomen Punaisessa Ristissä lasten ja nuorten turvallisuutta lisätään seuraavilla ennaltaehkäisevillä keinoilla:

- Vapaaehtoisille annetaan perehdytystä ja tietoa Toimintaohjeesta koulutuksissa ja osastotapaamisissa sekä kummipiirivierailujen ja osastotiedotteiden kautta.
- Toiminta järjestetään ensisijaisesti niin, että alaikäisiä ohjaa vähintään kaksi yli 15-vuotiasta ohjaajaa. Leireillä nukkumisjärjestelyt sekä uinti- ja saunavalvonnat järjestetään siten, että paikalla on aina kaksi vapaaehtoista ohjaajaa.
- Kaikilta verkkovapaaehtoisilta, jotka toimivat alaikäisten kanssa, edellytetään rikostaustaote.
- Toiminnasta vastaavat vahvistavat ja luovat avointa ja turvallista keskustelukulttuuria, jossa lapset ja nuoret uskaltavat puhua myös seksuaalisesta häirinnästä tai hyväksikäytöstä.
- Lapsille ja nuorille sekä heidän vanhemmilleen kerrotaan, kuka on oman osaston tai piirin vastuuhenkilö ryhmän tai kerhon ohjaajan lisäksi. Esimerkiksi osaston puheenjohtajan tai nuorisoyhteyshenkilön on hyvä osallistua Reddie Kids -kerhotapaamiseen tai nuorten toimintaryhmän ryhmäiltaan ja esittäytyä sekä käydä lasten ja nuorten kanssa keskustelua heidän oikeuksistaan. Piirin nuorisotoiminnan suunnittelija tai toiminnanjohtaja käy piirin järjestämän leirin suunnittelun yhteydessä keskustelua asiasta ohjaajien ja pomojen kanssa. Näin lapset ja nuoret saavat tietää, kehen olla yhteydessä tilanteissa, joista he tai heidän vanhempansa haluavat ilmoittaa.
- Järjestön verkkosivuilta löytyy Anna palautetta tai ilmoita väärinkäytöksestä -osio, jonka kautta on mahdollista ilmoittaa epäilyistä tai väärinkäytöksistä. Osoitteeseen voi lähettää viestiä koskien kaikkea Suomen Punaisen Ristin sääntöjen tai eettisten ohjeiden noudattamiseen liittyvää, toimintaan kohdistuvaa epäilyä tai väärinkäytöstä.

Puuttuminen

Toiminnan järjestämisen yhteydessä sovitaan aina vastuuhenkilö alaikäisten turvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Vastuuhenkilö voi osaston toiminnassa olla esimerkiksi osaston puheenjohtaja tai nuorisotoiminnan yhteyshenkilö. Piirin toiminnassa vastuuhenkilö voi olla piirin toiminnanjohtaja tai piirin nuorisotoiminnan suunnittelija. Vastuu asian hoitamisesta on yksin aikuisilla, ei lapsella tai nuorella.

Kaikkiin valituksiin ja epäilyksiin tulee aina suhtautua vakavasti. Vaikka kyseessä ei vielä olisi vakava epäily hyväksikäytöstä, vaan ennemminkin aikuisen ja nuoren käytöksen liukuminen eettisesti väärään suuntaan, tulee siihen puuttua: asia pitää ottaa puheeksi mahdollisimman pian. Sukupuolisen häirinnän tilanteissa ei aina ole kyse rikoksesta vaan asiattomasta käytöksestä.

Jos kyseessä on vakavampi epäily häirinnästä tai hyväksikäytöstä, mahdollisen uhrin ja tekijän välinen kanssakäyminen katkaistaan siihen asti, kun asia on selvitetty. Jos on syytä epäillä, että kyseessä on rikos (eli rikoslaissa mainittu teko), tulee viipymättä ottaa yhteyttä poliisiin ja lastensuojeluviranomaiseen. Mikäli lapsen ja nuoren vanhemmat eivät ole tietoisia tilanteesta, otetaan heihin yhteyttä.

Punaisen Ristin vapaaehtoistehvät, joihin lakia sovelletaan

Suomen Punainen Risti on arvioinut ja määritellyt ne vapaaehtoistehvät, joihin valittavien vapaaehtoisten rikostaustaa on tarkoitus selvittää.

Alla on kuvattu ne Suomen Punaisen Ristin vapaaehtoistehvät, joihin valittavien vapaaehtoisten rikostaustaa selvitetään. Lisäksi osastoissa, piireissä, keskustoimistossa tai laitoksissa voi olla yksittäisiä vapaaehtoistehviä, joissa vapaaehtoisen rikostaustan selvittämisen edellytykset (Toimintaohje, kohta 4.2) täyttyvät. Silloin kun vapaaehtoistehvää ei ole määritelty tässä Suomen Punaisen Ristin ohjeessa, tulee se erikseen tehdä rikostaustaotteen hakemisen yhteydessä.

Leirivapaaehtoiset

LEIRIOHJAAJA on 15 vuotta täyttänyt vapaaehtoinen. Leiri on ympäristönä tiivis ja intensiivinen. Leirien aikana on tilanteita, joissa leiriläisten ja ohjaajien välille syntyy hyvinkin säännöllistä ja läheistä vuorovaikutusta. Leiriohjaajat toimivat toisten ohjaajien kanssa ryhmänä, mutta on tilanteita, harjoituksia, retkiä ynnä muita, joissa ohjaaja vastaa pienemmästä ryhmästä yksin tai toimii läheisessä vuorovaikutuksessa yksittäisen leiriläisen kanssa. Tällaisia ovat uimavalvonta, saunavalvonta, nukkumisjärjestelyt ja koti-ikävän lievittäminen.

LEIRIPOMO on yli 18-vuotias ja hän vastaa yksin tai työparin kanssa lasten ja nuorten leiristä. Leiripomo ohjaa, innostaa ja tukee säännöllisesti ja tiiviisti leiriohjaajia leirin aikana. Leiriohjaajat ovat melko usein alaikäisiä. Leiripomo voi myös joissakin tilanteissa olla henkilökohtaisessa ja läheisessä vuorovaikutussuhteessa alaikäisten leiriläisten kanssa. Leiri on ympäristönä tiivis ja intensiivinen. Leiripomon ja ohjaajan välillä on valtasuhde, ja leiripomo toimii yleensä tehtävässään yksin.

Leiriohjaajilta ja leiripomoilta pyydetään aina rikostaustaote, koska leiriympäristössä syntyy tiivis ja henkilökohtainen vuorovaikutussuhde leiriläisiin sekä muihin ohjaajiin, ja leireillä voi syntyä kiusallisia tilanteita.

Ystävät nuorille asiakkaille

Vapaaehtoiset, jotka toimivat ystävinä alaikäisille joko kasvotusten tai verkossa tapahtuvassa toiminnassa, ovat ystävätoiminnan peruskurssin käyneitä ja pääasiassa 16–29-vuotiaita. Ystävää tarvitsevat ystäväasiukkaat ovat iältään 13–29-vuotiaita. Ystäväparit tapaavat toisiaan sitoutuneesti ja säännöllisesti esimerkiksi kaksi kertaa kuukaudessa. Ystäväparien välinen vuorovaikutus on hyvin henkilökohtaista. Vuorovaikutusta voi olla myös puhelimen, sähköpostin ja sosiaalisen median välityksellä. Ystäväparin tapaamiset ovat pääsääntöisesti kahdenkeskisiä. Alaikäiset ystäväasiukkaat voivat olla hyvin herkässä tai haavoittuvassa tilassa ja saattavat siten olla alttiita esimerkiksi valta-aseman väärinkäytöksille.

Ystävätoiminta on säännöllistä ja kahdenkeskistä, ja vuorovaikutus on henkilökohtaista. Rikostausta selvitetään aina, kun ystäväasiakas on alle 18-vuotias.

Lasten ja nuorten ohjaajat

REDDIE KIDS -OHJAAJA on yli 15-vuotias ja toimii säännöllisesti alaikäisten ohjaajana. Kerhon osallistujat ovat 7–12-vuotiaita. Kerhon ohjaamiseen sisältyy henkilökohtaista vuorovaikutusta, vaikka yleensä kaikki kerholaiset ovat mukana ohjaustilanteessa. Ohjaaja toimii tehtävässään pääsääntöisesti toisen vapaaehtoisen kanssa, mutta on myös kerhoja, joissa ohjaaja toimii yksin.

LÄKSYHELPPI-VAPAAEHTOINEN auttaa alaikäisiä läksyjen kanssa. Läksyhelppi -kerhon ohjaaja ei pääsääntöisesti toimi tehtävässään yksin. Kerho kokoontuu säännöllisesti, mutta kaikki lapset eivät välttämättä osallistu toimintaan joka kerta. Kerhon ohjaajat kuuluvat usein vapaaehtoisten ohjaajien rinkiin, mutta ohjausvuorot voivat olla epäsäännöllisiä. Kerhossa syntyy henkilökohtaista vuorovaikutusta, mutta ohjaustilanteessa on periaatteessa mukana vähintään toinen aikuinen sekä useampi lapsi. LäksyHelppi -toimintaa toteutetaan myös verkossa.

NUORISORYHMÄN OHJAAJA on yli 15-vuotias ja hänen tehtävänä on ohjata nuorten toimintaryhmää. Tehtävään kuuluu säännöllisesti ja olenaisesti alaikäisten ohjaamista. Nuorisoryhmän osallistujat ovat pääsääntöisesti 13–17-vuotiaita, mutta he voivat olla myös täysi-ikäisiä. Ryhmän ohjaamiseen sisältyy henkilökohtaista vuorovaikutusta, vaikka kaikki ryhmäläiset ovatkin yleensä mukana ohjaustilanteessa. Ohjaaja toimii tehtävässään pääsääntöisesti toisen vapaaehtoisen kanssa, mutta on myös ryhmiä, joissa ohjaaja toimii yksin. Kyseiseen vapaaehtoistehtävään kuuluvat myös ne nuorten ensiapuryhmät ja muut toimialaryhmät, joissa on alaikäisiä osallistujia.

NUORTEN KANSAINVÄLISTEN OPINTOMATKOJEN VETÄJÄT ovat yli 18-vuotiaita, usein nuorisodelegaatteja. Opintomatka ulkomaille sisältää hyvin säännöllistä ja läheistä vuorovaikutusta sekä tilanteita, joissa voidaan tarvita hyvinkin henkilökohtaista tukea ja apua tuntemattomassa ympäristössä. Opintomatkojen osallistujat ovat niin alaikäisiä kuin täysi-ikäisiäkin.

VAPAAEHTOISET, JOTKA TOIMIVAT OHJAAJINA TAI YSTÄVÄVAPAAEHTOISINA NUORTEN YSTÄVÄRYHMISSÄ, ovat ystävätoiminnan peruskurssin käyneitä ja pääasiassa 16–29-vuotiaita. Ryhmätapaamiset ovat säännöllisiä, esimerkiksi kerran kuukaudessa, ja niihin osallistuvat ystäväasiakkaat ovat 13–29-vuotiaita. Ryhmätapaamisissa syntyvä vuorovaikutussuhde vapaaehtoisen ja ystäväasiakkaiden välillä voi olla henkilökohtainen. Ryhmäohjaaja voi toimia yksin tai yhdessä toisen vapaaehtoisen kanssa. Alaikäiset ystäväasiakkaat voivat olla hyvin herkässä tai haavoittuvassa tilassa ja saattavat siten olla alttiita esimerkiksi valta-aseman väärinkäytöksille.

NUORTEN TURVATALON VAPAAEHTOINEN suorittaa vapaaehtoistehtävänsä aina yhdessä turvatalojen henkilökunnan kanssa. Vapaaehtoistehtävä voi olla hyvin säännöllistä, mutta useimmissa tapauksissa se on melko epäsäännöllistä. Nuorten turvataloissa tarvitaan rikosrekisteriote vain silloin, kun vapaaehtoinen työskentelee yksin nuoren kanssa. Tämä tulee kyseeseen, jos vapaaehtoinen toimii esimerkiksi nuoren tukihenkilönä. Turvatalojen johtajat pyytävät otteen silloin, kun tällainen suhde tai muu vastaava toiminta alkaa.

Ohjaajilta pyydetään rikosrekisteriotetta silloin, kun he toimivat ryhmässä jossa on pääsääntöisesti alaikäisiä ja kun toiminta on säännöllistä ja ohjaajat toimivat tehtävässään yksin. Jos ohjaaja on samassa ryhmässä kaksi tai useampia, otetta ei pyydetä.

Verkkovapaaehtoistoiminta

VERKKOVAPAAEHTOINEN osallistuu johonkin Suomen Punaisen Ristin verkkovapaaehtoistoiminnan muodoista. Verkkovapaaehtoistoiminnan muotoja ovat esimerkiksi verkkoystävätoiminta, Sekasin-chat -päivystäjä ja etänä toteutettu LäksyHelppi -toiminta. Verkkovapaaehtoiset toimivat pääsääntöisesti yksin, mutta on myös verkkovapaaehtoistoiminnan muotoja, joissa vapaaehtoinen toimii toisen vapaaehtoisen kanssa. Verkossa lapset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja haluamme luoda edellytykset mahdollisimman turvalliseen toimintaympäristöön.

Kaikilta verkkovapaaehdoisilta, jotka toimivat alaikäisten kanssa, edellytetään rikostaustaote.

Rikostaustan selvittäminen käytännössä

Vastuu rikostaustan selvittämisestä ja turvallisen toimintaympäristön varmistamisesta on aina toiminnan järjestäjällä eli taholla, joka vastaa kyseisestä toimintaryhmästä, leiristä tms.

Vapaaehtoisen rikostaustaa voidaan selvittää, kun hänelle on tarkoitus ensimmäistä kertaa antaa tehtävä, joka täyttää laissa luetellut edellytykset. Järjestö voi pyytää rikostaustaotteen vain niistä vapaaehtoisista, jotka ovat tulleet mukaan toimintaan 1.5.2014 jälkeen tai joiden tehtävänkuva muuttuu 1.5.2014 jälkeen sellaiseksi, että otteen pyytäminen on lain mukaista. Otetta pyydetään vapaaehtoiselta vain kerran eli sitä ei pyydetä uudestaan, kun mahdollinen uusi tehtävä tulee kyseeseen.

Järjestö voi selvittää myös 15 vuotta täyttäneen alaikäisen vapaaehtoisen rikostaustan. Mikäli vapaaehtoisella on ammatilliseen työhönsä tai opintoihin liittyvä voimassa oleva rikostaustaote, riittää, että hän esittää sen toiminnan järjestäjälle.

Vapaaehtoisille on jo rekrytointivaiheessa selkeästi ilmoitettava, että heidän rikostaustaansa tullaan selvittämään.

Rikostaustaotteen tilaaminen

Rikostaustaotteen pyytää vapaaehtoistoiminnan järjestäjä asianomaisen henkilön kirjallisella suostumuksella (Toimintaohjeen liite 1). Rikostaustaote haetaan kirjallisesti Oikeusrekisterikeskuksen verkkosivuilta tai suomi.fi-palvelussa. Otetta ei voi tilata puhelimitse.

Osastot voivat valtuuttaa piirin tilaamaan rikostaustaotteita keskitetysti osaston puolesta. Toimeksiannon on oltava kirjallinen. Osasto allekirjoittaa siinä tapauksessa toimeksiantosopimuksen (Toimintaohjeen liite 2), joka antaa piirille oikeuden hakea rikostaustaotteenosaston puolesta.

Nuorten turvatalot hoitavat omien vapaaehtoistehtäviensä rikostaustaselvittelyt Nuorten turvatalojen johtajien toimesta ja vastaavat otteiden kuluista ja merkinnöistä.

Otteen pyytäminen maksaa 12 euroa, ja lasku lähetetään suoraan vapaaehtoistoiminnan järjestäjälle. Hakemuksen käsittelyaika Oikeusrekisterikeskuksessa on seitsemän työpäivää.

Rikostaustaotetta pyydetessä hakemukseen tulee liittää seuraavat tiedot:

- Viittaus siihen, että Suomen Punaisen Ristin hallitus on 29.8.2014 hyväksynyt Allianssin, Taikeen, Sosten ja Valon laatiman ohjeen "Toimintaohje: Lasten turvallisuutta lisäävät toimitatavat ja vapaaehtoisen rikostaustan selvittäminen".
- Vapaaehtoisen kirjallinen suostumus. Suostumuslomake löytyy Toimintaohjeen liitteenä sekä RedNetistä. Allekirjoitettu lomake tulee ensin skannata tai valokuvata, jotta se voidaan liittää sähköiseen hakemukseen.
- Vapaaehtoistehtävän järjestäjän nimi, rekisteritunnus ja osoite.
- Vapaaehtoisen nimi, henkilötunnus (tai syntymäaika ja -paikka), kotikunta, yhteystiedot, kansalaisuus ja ammatti.
- Tiedot tehtävästä, jota vapaaehtoisen on tarkoitus hoitaa. Tarvitaan myös kuvaus tehtävästä, jotta Oikeusrekisterikeskus pystyy arvioimaan edellytysten täyttymisen.

Oikeusrekisterikeskukselle voi lähettää hakemuksia sähköisesti suomi.fi -palvelun kautta tai Oikeusrekisterikeskuksen sähköisen asiointipalvelun verkkolomakkeiden kautta.

Rikostaustaoitteiden käsittely

Rikostaustaoitteeseen merkitään tiedot laissa säädettävistä rikoksista: sukupuolisiveellisyttä loukkaavat teot, seksuaalirikokset, väkivaltarikokset, törkeä ryöstö, ihmiskauppa ja huumausainerikos.

Mikäli otteessa on merkintä määritellyistä rikoksista, henkilö ei voi toimia vapaaehtoisena Suomen Punaisessa Ristissä tehtävissä, joihin kuuluu lasten kanssa toimimista. Näissä tapauksissa vapaaehtoista ohjataan järjestön muihin vapaaehtoistehtäviin.

Oikeusrekisterikeskus lähettää otteen suoraan vapaaehtoistehävän järjestäjälle. Otteen vastaanottaa ja tarkistaa toiminnan järjestäjän puolesta sellainen henkilö, joka päättää, annetaanko vapaaehtoiselle kyseinen tehtävä vai ei. Otetta ei siis tarkista esimerkiksi toimistos sihteeri, osaston sihteeri tai muu vastaava henkilö joka ei päättä asiasta. Toiminnan järjestäjällä on siis velvollisuus tarkastaa jokaisen toimintaan hakeutuvan henkilön rikostaustaote, joilta se edellytetään, ennen toiminnan aloittamista.

Toiminnan järjestäjä huolehtii sitten, että otteesta tehdään merkintä vapaaehtoisien henkilötietoihin CRM Onnimanniin. Merkintä CRM Onnimanniin tehdään ensisijaisesti piirissä, toissijaisesti keskustoimistossa. Toiminnan järjestäjä lähettää sähköpostitse piirin tai keskustoimiston nuorisotoiminnasta vastaavalle työntekijälle vain rikostaustaoitteiden tunnistetiedot.

Tunnistetiedot ovat vapaaehtoisen täydellinen nimi, syntymävuosi, milloin ote on myönnetty ja tarkastettu. Lisäksi CRM:ään voidaan merkitä minkä osaston tai piirin toimesta ote on tarkastettu. Otteesta ei tule lähettää kopioita, eikä tietoja sen sisällöstä. Vapaaehtoisten tietoihin saa tehdä merkinnät ainoastaan rikostaustaoitteiden esittämisestä ja otteen tunnistetiedosta (henkilön täydellinen nimi ja päiväys). Esimerkki: Maija Meikäläinen, ote tarkastettu 16.1.2014, otteen päiväys 13.1.2014.

Sen jälkeen kun toiminnan järjestäjä on lähettänyt otteen tunnistetiedot eteenpäin piiriin tai keskustoimistoon, hän lähettää otteen takaisin asianomaiselle vapaaehtoiselle. Luovutamme viipymättä (kuukauden sisällä), asian tultua käsitellyksi, rikostaustaoitteiden kyseiselle vapaaehtoiselle postitse tai henkilökohtaisesti (ei sähköpostin välityksellä). Mikäli vapaaehtoinen ei halua otetta, sen voi hävittää silppuamalla. Otetta ei saa kopioida, otteen sisältöä ei saa kirjata ylös eikä otteesta saa liittää tietoja tai kopiota henkilön muihin asiakirjoihin.

Rikostaustaoitteesta ilmeneviä tietoja ei saa ilmaista muille kuin sellaisille henkilöille, jotka välttämättä tarvitsevat niitä tehdessään päätöstä siitä, annetaanko henkilölle kyseessä olevaa tehtävää. Siksi on tärkeää kirjata oikea vastaanottaja otteen tilaamisen yhteydessä.

Ohjeet, lomakkeet ja vapaaehtoistehävien kuvaukset löytyvät RedNetistä, osastotoimistosta, osoitteessa rednet.punainenristi.fi/osastotoimisto.

Lisätietoja: Järjestö- ja nuorisotoiminnan suunnittelija Johanna Andersson, puh. 020 701 2144, johanna.andersson@punainenristi.fi